

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

mag blijken, wil Mentzos vooral focussen op stoornissen als dynamische functionele structuren, zodat zijn leerboek er vooral een is van functiegericht psychodynamiek. In zijn beschrijving van de specifieke stoornissen in het tweede deel van zijn boek gaat Mentzos uit van een driedimensionale diagnostiek. Deze focust vooreerst op de aard van de afweer en compensatie van de stoornis. Mentzos kent aan deze modus van de conflict- en/of traumaverwerking een centrale plaats toe. Een volgende dimensie wordt gevormd door de rijpheid van het conflict of het dilemma. En een derde dimensie omvat dan de rijpheidsgraad van de algemene persoonlijkheidsorganisatie. Hier vond ik het boek toch dicht in de buurt van de PDM (2006) komen.

In het afsluitende derde deel merkt Mentzos op dat er van de vroegere consistente, en misschien wel rigide, mainstream psychoanalyse niet veel meer overblijft. In de voorbije eeuw zijn vele wijzingen, correcties en accentverschuivingen doorgevoerd die een bevredigende synthese van de verschillende stromingen moeilijk maken. Gaat het nog wel om een creatieve veelzijdigheid of veeleer om een versplintering? Hier geeft Mentzos een aanzet tot integratie aan de hand van een tweepolenmodel, dat een rode draad in het boek vormt. Dit tweepolenmodel gaat uit van het postulaat dat de meeste psychische stoornissen te begrijpen zijn als afweer en compensatie van intrapsychische tegenstellingen tussen zelfbetrokken en objectbetrokken tendensen. Volgens Mentzos zijn het niet zozeer de ontberingen en de tekorten op zich die als pathogenetische voorwaarden op de voorgrond staan, als wel de innerlijke wrijvingen door tegengestelde tendensen en/of motivaties. Patiënten zijn niet op de eerste plaats gehandicapte, zwakke, beschadigde of aan psychische avitaminose lijdende personen, maar mensen die juist door hun defensieve beschermingspatronen gevangen zitten in complexe, lastige en tegenstrijdige constellaties. «Normaal» en «gestoord» liggen op één psychodynamisch continuüm. Over psycho-

therapie schrijft Mentzos niet zo veel maar zijn advies aan therapeuten is er niet minder duidelijk om. De therapeut dient zich bij iedere patiënt de vraag te stellen op welke wijze deze concrete persoon, in de gegeven omstandigheden (trauma, tekort, ziekte) de grote opgave tot dialectische integratie en uitbalanceren van de zelfbetrokken en objectbetrokken tendensen en behoeftes heeft opgelost. Echte therapie omvat het bieden van alternatieven voor de nadelige afweerstrategieën, die wel met een bepaalde functie tot stand zijn gekomen maar uiteindelijk onaangepaste en zelfs beschadigende mechanismen zijn geworden.

Literatuur

PDM TASK FORCE (2006). *Psychodynamic Diagnostic Manual*. Silver Spring MD: Alliance of Psychoanalytic Organizations.

VERHAEGHE, P. (2009). *Het einde van de psychotherapie*. Amsterdam: De Bezige Bij.

Op weg naar wijsheid

Bespreking van

Danielle Quinodoz (2008). *Vieillir: une découverte*. Parijs: Presses Universitaires de France. ISBN 978 2 13 056011 1, 320 pp., € 20,-; vertaling: *Growing old — A journey of self-discovery*. Hove: Routledge, 2009. ISBN 978 0 415 54566 2, 218 pp., £ 14,99

MARC HEBBRECHT

Is er iets aantrekkelijks aan ouder worden? Onmiddellijk komt me het schrikbeeld voor ogen van lichamelijke aftakeling, verlies van geliefden en vereenzaming. Dit is slechts één sombere mogelijkheid, want Danielle Quinodoz leert ons dat de laatste levensfase mogelijkheden biedt. Mevrouw Quinodoz kan zich beroepen op jarenlange ervaring als opleidingsanalytica te Genève en ruime vertrouwde met supervisie van psychotherapie bij bejaarden.

Volgens Quinodoz veronderstelt ouder worden een actief proces, dat psychische arbeid vereist en leidt tot de constructie van de eigen interne geschiedenis. Op die manier kan de persoon zijn leven tot synthese brengen en er samenhang in herkennen. Het is een uitdaging de voortgang van de chronologische tijd te erkennen en tegelijkertijd in contact te blijven met de eeuwige natuur van een moment (de niet-lineaire tijd, de tijd van de fantasie). Hoe kunnen we het eigen leven overzien in het besef van vergankelijkheid en dood zonder ten prooi te vallen aan wanhoop en verveling? Op deze vraag probeert ze een antwoord te geven en ze illustreert haar inzichten met behulp van talrijke voorbeelden zowel uit de kliniek als uit de literatuur en de film. Quinodoz beschrijft hoe sommige mensen zichzelf onbewust afsnijden van de kindertijd en de adolescentie. Voor de ouder wordende mens is de opgave vroegere pijnlijke gebeurtenissen te transformeren tot integreerbare herinneringen. Zal hij of zij in staat zijn zich alsnog te verzoenen met belangrijke anderen uit het heden of het verleden? Daarom dient men de mogelijkheid van psychotherapie of psychoanalyse ook bij ouderen voortdurend te overwegen. De kunst bestaat erin zichzelf te blijven zonder dezelfde te blijven. Ouder worden confronteert ons met angst voor verandering maar ook met de dreiging van monotonie en verveling. Een remedie is elke dag tegemoet treden met ontvankelijkheid voor het onverwachte nieuwe: alsof men elke dag opnieuw het eigen leven uitvindt in het besef dat er maar één leven is. Vooral confronteert ouder worden ons met het vraagstuk van de dood. Door velen wordt de dood als een achtervolger of als een straf beleefd. Quinodoz onderscheidt tussen bewuste en onbewuste doodsangst. Slechts enkelingen beleven het geluk waardig en sereen te sterven. Psychische verarming is niet altijd het gevolg van een organische aandoening! Soms kan ze begrepen worden als een onbewust afweermechanisme dat ingeschakeld wordt ter verdediging tegen de pijn van een verlies of tegen afgunst. De

kunst is te verliezen zonder zichzelf te verliezen en niet te degraderen van: 'Ik heb niets meer' naar: 'Ik ben niets meer.' Familieleden en hulpverleners moeten er vooral voor waken psychische verarming in de hand te werken. Dit veronderstelt dat men het narcisme van de ouder wordende patiënt respecteert.

Hoe om te gaan met vereenzaming wanneer men ouder wordt? Het gevoel van eenzaamheid begint zodra men ontdekt dat men niet meer de nummer één is voor iemand anders. Eenzaamheid wordt beter verdragen wanneer de innerlijke wereld bewoond wordt door geliefde objecten. Niet iedereen is even goed in staat deze eigen innerlijke rijkdommen te bewaren. Het is niet eenvoudig te verzaken aan de andere mogelijke geschiedenissen die men had kunnen 'leven'; de juiste houding ligt in het vrede kunnen hebben met het leven zoals men dit geleefd heeft zonder wat voorafging te denigreren of te idealiseren.

Wie gelukkig oud wordt, staat open voor de intensiteit van de ervaring van elke dag en beleeft genoeg aan kleine dingen. Geluk ligt ook in het erkennen van de waarde van een geschenk of echt belang hechten aan wie op bezoek komt zonder zich te gaan beklagen over het wegblijven van anderen. Kunnen luisteren naar anderen en openstaan voor het mysterie en de uniciteit van de anderen is niet iedereen gegeven. Hierbij kan psychoanalytische therapie helpen: in plaats van te verzanden in rancunes wordt de patiënt in staat gesteld actief lief te hebben en liefde te ontvangen. Een goed moment voor ouderen om met een therapie te beginnen is wanneer ze vastraken in een gestagneerd rouwproces of wanneer ze hun identiteit kwijtraken. Elk verlies activeert een vroeger verlies waarover niet goed genoeg gerouwd is. Wat betreft identiteitsverlies kan het pijnlijke besef ontstaan dat men in de plaats van een ander geleefd heeft zonder zelf tot een authentiek bestaan te zijn gekomen. Ook op oudere leeftijd moet men zichzelf kunnen toelaten geboren te worden als persoon met een eigen unieke

geschiedenis. Quinodoz verwijst naar het beeld van de nauwe poort uit de Bijbel: 'Gaat binnen door de nauwe poort... hoe nauw toch is de poort en hoe smal de weg die voert naar het leven, en weinigen zijn er die hem vinden' (Matteüs 7: 13-14). Psychotherapie kan bijdragen tot de restauratie van een beschadigde en gefragmenteerde innerlijke wereld. Dit leidt tot de vorming van een nieuw geheel, niet een replicatie van een vroegere toestand. Quinodoz verwijst naar het werk van Segal over artistieke creativiteit en esthetische ervaring. Wie werkt met oudere patiënten dient vertrouwd te zijn met het mechanisme van projectieve identificatie: wanneer de therapeut zich onmachtig voelt, of dingen vergeet, kan dit wijzen op een afgesplitst thema dat de patiënt niet durft te voelen en dat op integratie aandringt.

Quinodoz is een vurig pleitbezorger van psychoanalyse voor ouder wordende patiënten. Er is volgens haar geen leeftijdsgrens om gemotiveerde patiënten in psychoanalyse te nemen. Bejaarden beschikken doorgaans over meer tijd en financiële mogelijkheden om een dergelijk project aan te vatten. Ze lijden ook minder onder professionele beslommeringen dan volwassenen. Quinodoz bespreekt ten slotte het probleem van de professionele competentie van ouder wordende psychoanalytici. Dit boek heeft me geraakt. Quinodoz wachtte met het publiceren van haar inzichten tot ze zelf een respectabele leeftijd had bereikt. Sommige dingen die ze schrijft zijn verrassend eenvoudig: leer gewoon jezelf te zijn in plaats van iemand anders te willen worden. Ik vertaal nog even de laatste zin van haar boek: 'Ouder worden is misschien de tijd die we nodig hebben om geduldig te ontdekken — dag na dag, van het begin tot aan het einde van ons leven — hoe we liefde kunnen uitdrukken, liefde die we intuïtief hebben begrepen in een seconde van eeuwigheid.' Na dit boek ben ik benieuwd naar mijn eigen ouder worden: wat zal het me brengen? Ik hoop dat dit boek veel lezers zal aansteken met deze verwachtende nieuwsgierigheid.

Hommage aan een grote dame

Bespreking van

Janine Chasseguet-Smirgel (2005). *The body as mirror of the world*. (Vertaling van *Le corps comme miroir du monde*, 2003). Eastbourne: Free Association Books. ISBN 978 1 85343 709 0, 165 pp., £ 18,95

CHRISTINE FRANCKX

Het laatste werk van de Franse psychoanalytica Janine Chasseguet-Smirgel (1928–2006) werd geschreven naar aanleiding van de terroristische aanval op het WTC in New York (9/11), doch kan gelezen worden als haar psychoanalytisch-sociologisch manifest. Haar conceptualisatie van de dualiteit lichaam-geest wordt hier toegepast op de studie van zelfmoordterroristen.

Janine Chasseguet-Smirgel, van Joodse Centraal-Europese origine, was fervent communiste, zonder partijkaart, tot aan de brutale inval van de sovjets in Hongarije in 1956. Verschillende van haar familieleden waren slachtoffer van de Holocaust. Tegelijk met haar studie politieke wetenschappen bekwaamde ze zich in de psychologie en zo kwam ze in contact met de psychoanalyse van het Parijs in de jaren vijftig. Ze bleef kritisch en onafhankelijk ten opzichte van de heersende lacaniaanse stroming. De invloed van Pierre Marty vestigde haar levenslange interesse in de relatie geest-lichaam. Chasseguet-Smirgel was behalve toonaangevend psychoanalytica in Frankrijk (Société Psychanalytique de Paris) ook internationaal bekend en bekleedde verantwoordelijke posities in de EPF en de IPA. Ze ontving verschillende internationale onderscheidingen en werd in de Engelstalige psychoanalytische wereld ontvangen als de ambasadrice van de Franse psychoanalyse. Chasseguet-Smirgel toonde in haar analytische werk een grote kennis van literatuur,